

ความน่าสนใจในพระราชนิพนธ์บทละคร เรื่องเงาะป่า

สุปราณี พัดทอง*

วรรณคดีไทยที่ถือได้ว่าเป็น “เพชรเม็ดงาม” เปล่งประกายวิบวามต้องตาต้องใจ ได้รับความนิยมในอดีตสมัยตราบถึงปัจจุบัน มีผู้อ่านชื่นชอบจนถึงกับมีผู้นำเรื่องราวมาสร้างสรรค์ และสื่อสารในรูปแบบใหม่ๆ เช่น การ์ตูน ละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ นับได้ว่ามีจำนวนน้อยมาก เมื่อเทียบกับจำนวนวรรณคดีไทยทั้งหมด

หนึ่งในเพชรพราวแสงที่ควรนำมาศึกษาว่ามีความน่าสนใจอย่างไร คือพระราชนิพนธ์เรื่องเอกเรื่องหนึ่งในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่ บทละครเรื่องเงาะป่า ซึ่งมีผู้นำเรื่องราวมาสร้างใหม่หลายครั้ง ทั้งยังได้รับการกำหนดให้ใช้เป็นบทเรียนวรรณคดีไทยในการศึกษาหลายระดับ

อริสโตเติลได้กล่าวไว้ใน *The Poetics* ว่า กวีนิพนธ์เกิดจากสาเหตุ ๒ ประการ ซึ่งฝังรากลึกในธรรมชาติของมนุษย์ ได้แก่ มนุษย์มีสัญชาตญาณในการเลียนแบบ ซึ่งทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ และเพลิดเพลินในการกระทำเช่นนั้น นอกจากนี้ มนุษย์ยังมีสัญชาตญาณเกี่ยวกับเสียงประสานกลมกลืน และจังหวะ ซึ่งฉันทลักษณ์เป็นส่วนหนึ่งที่แสดงจังหวะและเสียงประสานกลมกลืนกันให้ปรากฏ คนที่มีพรสวรรค์จะพัฒนาการแสดงออกของเขาจนเกิดเป็นกวีนิพนธ์ วรรณคดีจึงเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ ถือกำเนิดจากสัญชาตญาณของมนุษย์ ให้ความสุขและความรื่นรมย์แก่มนุษย์ วรรณคดีจึงมีความสำคัญและสัมพันธ์กับมนุษย์อย่างแยกไม่ออก ละทิ้งไม่ได้ และเป็นสิ่งสากลสำหรับมนุษยชาติ จุดร่วมของวรรณคดีทั้งหลายในบรรณพิภพนี้ คือกำเนิดของวรรณคดี

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ซึ่งมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นด้วยการเลียนแบบ เขาได้แสดงภาพที่คล้ายคลึงกับชีวิตจริง ทั้งยังทำให้งดงามขึ้น มนุษย์ผู้สร้างวรรณคดีนั้นได้ชื่อว่าเป็นกวี

กำเนิดของวรรณคดีเรื่องเงาะป่า

เมื่อรัตนโกสินทร์ศก ๑๐๘ (พ.ศ.๒๔๓๒) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จฯ ประพาสพัทลุง ทรงพบเห็นและสนพระทัยชนเผ่าเงาะ จึงโปรดให้พระยาสุขุมนัยวินิต (ปั้น สุขุม) เจ้าเมืองพัทลุงขณะนั้นไปหาชาวเงาะมาถวายเด็กชายชาวเงาะที่ได้มาชื่อ คณัง มีความเฉลียวฉลาด เป็นที่โปรดปรานอย่างยิ่ง พระองค์ทรงไล่เลียงศัพท์ภาษาก็อยจากคณังยามทรงว่างพระราชกิจ ทำให้ทรงทราบคำศัพท์ภาษาก็อย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคำง่าย ๆ และคำที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติแวดล้อม

บทละครเรื่องเงาะป่าเป็นวรรณคดีไทยเรื่องแรกและเรื่องเดียวที่นำเรื่องราวของชาวเงาะป่าชาโกมารีเริ่มแต่ง โดยอาศัยข้อมูลเรื่องราว จาก สถานที่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี รวมทั้งศัพท์ภาษาก็อยตามที่คณังและชาวเงาะคนอื่นๆ เล่าถวาย ผนวกกับจินตนาการ ประสมประสานผูกเป็นเรื่องราวสามเเล้าที่ตราตรึงใจผู้อ่าน สร้างความประทับใจ ความซาบซึ้ง สะเทือนอารมณ์ในความรักแท้ที่ยิ่งใหญ่ จริใจ ซื่อตรง มั่นคง และเสียสละได้ด้วยชีวิต สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต สังคม และวัฒนธรรมของชาวเงาะ โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางภาษา

เรื่องราวของชนเผ่าเงาะที่ทรงถ่ายทอดไว้ในเงาะป่าเป็นข้อมูลที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่งในเชิงสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ช่วยให้ผู้สนใจวิถีชีวิตของชนเผ่าเงาะได้นำมาเป็นต้นเค้าเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน ใช้ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องราวของชาวเงาะในด้านต่างๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เรื่องเงาะป่าได้สำเร็จด้วยเวลาเพียง ๘ วัน ขณะทรงพักฟื้นภายหลังทรงพระประชวรไข้ และทรงใช้เวลาว่างหลังจากนั้นขัดเกลาแก้ไขจนพอพระทัย ดังข้อความที่ปรากฏในหน้าคำนำของหนังสือเงาะป่า ซึ่งทรงกล่าวไว้ว่า "นอนจนหลังแข็งและอ้ากว้างไม่มีอะไรทำ ครั้นจะคิดอะไรที่เป็นเรื่องจริงจัง และจะเขียนให้ดีจริง กำลังไม่สู้จะบริบูรณ์ จึงได้เอากระดาศมาเสียบๆ เรื่องที่ไม่เป็นแก่นสาร คุมเป็นเรื่องขึ้นเล่นพอให้เพลินใจ" สะท้อนให้เห็นพระราชนิมิต และพระอัจฉริยภาพด้านการกวีโดยแท้

ลักษณะการพระราชนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ถึงลักษณะการแต่งเรื่องเงาะป่าไว้อย่างชัดเจนในคำนำว่า “ตั้งเรื่องขึ้นตามความคิดนึกเอาใหม่ แต่นำความจริงมาเจือลงไว้เป็นตอน พอให้ค่อยแยะคายขึ้นสักหน่อย ... หนังสือนี้ไม่ได้ตั้งใจที่จะแต่งให้ถูกถ้วน และไม่ตั้งใจที่จะเดินตามแบบน้ำใจที่นี้จะทำอย่างไรก็ทำ”

บทละครเรื่องเงาะป่าจึงเป็นการผสมผสานระหว่างจินตนาการกับความจริงที่ทรงนำมาเจือไว้อย่างแนบเนียน ทั้งยังทรงรังสรรค์ให้ดังงามขึ้นตามความพึงพอใจพระทัยมุ่งหมายจะให้ เป็น เรื่องเงาะป่าจึงมีความโดดเด่นน่าสนใจ มีความแปลกและแตกต่างไปจากวรรณคดีและบทละครร่วมสมัยเรื่องอื่นๆ

ความน่าสนใจในบทละครเรื่องเงาะป่า

โครงเรื่อง และกลวิธีการดำเนินเรื่อง

บทละครเรื่องเงาะป่าเริ่มเรื่องด้วย “คำเริ่ม” ทรงเล่าเรื่องการเสด็จฯ ประพาสพัทลุง พระราชนิพนธ์เป็นกลอนแปดจำนวน ๗ บท ดังตัวอย่างบทเริ่มดังนี้

จะเริ่มร่างต่างว่ไปเที่ยวป่า	ขึ้นสงขลาตามใจคิดหมายมุ่ง
แล้วลงเรือมาดใหญ่ไปพัทลุง	ตามเขตคิ่งทะเลสาบคลื่นรบกวน

ทรงเล่าถึงสาเหตุที่ทำให้ทรงสนพระทัยเรื่องเงาะ เพราะ “เที่ยวเล่นตามถิ่นฐานบ้านพวกไทย เขาเล่าไซ้เรื่องเงาะที่เจาะจง” จึงทรงขอให้พาไปที่ทับของพวกเงาะ เมื่อทรงพบและฟังเรื่องราวของชาวเงาะ จึงทรงจดจำมาทำเป็นกลอน

นายสินน้อยช่วยพี่ยาเงาะ	ฟังก็เพราะคล้ายฝรั่งดังขาดฉาน
ยายลมุดเล่าความตามเหตุกรรม	คล้ายนิทานแก่งเหลือไม่เมื่อเลย

ทรงแสดงจุดมุ่งหมายในการแต่งไว้อย่างชัดเจนว่า

ที่แต่งไว้หวังจะให้ เป็นคำเงาะ	เห็นหมดเหมาะจะดงามตามวิสัย
ผู้ใดจะใคร่ฟังเชิญตั้งใจ	วางตัวไว้ว่าเป็นเงาะอย่าเยาะมัน

เรื่องราวต่อจากนี้ทรงพระราชนิพนธ์เป็นกลอนบทละคร ทรงเปิดเรื่องด้วยการแนะนำให้ผู้รู้จักประวัติชีวิตของคณิง ความว่า

๐ มาจะกล่าวต่อไป	ถึงเด็กน้อยคนนั่งคนขยัน
อยู่ทับแทบปาพนาวัน	ชายเขตชั้นทัพทูลงพารา
บิดามารดาก็หาไม่	ดำขาวต้องไฟดับสังขาร
นางควากหอบดินสิ้นชีวา	อยู่ด้วยเชษฐาชื่ออ้ายแค
มีเพื่อนชอบนักรักใคร่	ชื่อไม้ไผ่ตัวเต็งแก่งแก
เคยคบกันไปปาพาเชื่อนแซ	ตั้งแต่พ่อแม่ยังไม่ตาย

แล้วจึงดำเนินเรื่องต่อไปด้วยการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคณิงซึ่งสนิทกับครอบครัวของไม้ไผ่ผู้เป็นเพื่อนรัก ไม้ไผ่เป็นน้องชายของลำหับ ทั้งคณิงและไม้ไผ่รู้จักสนิทสนมและชื่นชมในความเก่งกล้าสามารถของชมพูลา ชมพลา นั้นแอบหลงรักลำหับ ทั้งๆ ที่ชมพูลา รู้ว่าความรักของตนต้องมีอุปสรรคอย่างแน่นอน เพราะฮเนาได้มาสู่ขอลำหับแล้ว และพ่อแม่ของลำหับก็ยินดียกให้ แม้ชมพูลาจะพยายามตัดใจเพียงใดก็ไม่สำเร็จ กลับยิ่งทรมานทวยรายด้วยพิชรักที่แลไม่เห็นหนทางสมปรารถนา

๐ ใช้ลำหับจับอกของเรียมเอ๋ย	โจนเลยจะได้สมปรารถนา
แต่วันเห็นไม่เว้นทุกซึกทุกเวลา	มาติดตามเตือนใจให้จำนง
ทราบว่าเขามีคู่สู้ห้ามหัก	ยิ่งรื้อรักไฟใจจนไหลหลง
เมื่อยามนอนถอนใจไม่หลับลง	จะปลดปลงเสียด้วยงามเพราะความรัก

เมื่อชมพูลาตัดใจไม่สำเร็จจึงพยายามแก้ไขปัญหา หาทางให้ได้สมรัก ชมพลา ได้รู้จากไม้ไผ่ว่าลำหับยินยอมตามความประสงค์ของพ่อแม่ แต่ยังไม่ได้รับฮเนา ชมพลา จึงมีความหวังและขอให้ไม้ไผ่ช่วยเป็นสื่อความรักให้ ชมพลา ได้ฝากสิ่งของเป็นปริศนารักไปให้ลำหับ การส่งสิ่งของสื่อแสดงปริศนารักนี้ปรากฏในวรรณคดีหลายเรื่อง

๐ เดินกรายร้ายเงาะเสาะหา	ดอกจำปูนป่าได้ทั้งคู่
อีกดอกฮาปองงามตรู	จะฝากไปให้รู้วักนง
แล้วเอาเล็บเลือดที่ตัดใหม่	เหน็บไว้ในซอดดอกไม้บ้าง
หวังเป็นปริศนาบอกท่าทาง	ว่าแน้นใครขัดขวางจะต่อตี
เด็ดใบไก่อ่อนนั้นมาห่อ	ว่าแม่พ่อไม่ให้จะพาหนี
ครั้นเสร็จสมถวิลยินดี	กลับมายังที่ทั้งสองพลัน

ไม้ไผ่หาหนทางให้ชมพูลาได้พบลำหับ ด้วยการออกอุบายให้ลำหับออกไปเก็บดอกไม้ในป่าโดยลำหับไม่รู้ว่าชมพูลาแฝงกายแอบดูนางอยู่ ขณะลำหับกำลังเหนี่ยว

กิ่งไม้ ฐได้ตกลงมารัดแขนนางไว้พอดี เหตุประจวบครั้งนี้ทำให้ลำหับตกใจจนสลบไป และเป็นโอกาสให้ชมพลาวิ่งถลาออกมาช่วย เขาฆ่างูตายและแก้ไขจนลำหับฟื้น คนึงและไม้ไผ่หลบออกมาเพื่อเปิดโอกาสให้ชมพลาบอกรักลำหับ ลำหับว่าวุ่นใจเพราะชมพลาได้ถูกเนื้อต้องตัวแล้ว และคิดถึงบุญคุณที่ชมพลาช่วยชีวิตไว้ จึงตอบรับรักว่า "จะจงจิตรักเจ้าไม่จางหาย" ทั้งสองแลกเปลี่ยนของไว้คู่ต่างหน้า

ในช่วงนี้ ทรงเล่าเรื่องราวความรักของหญิงชายอีกคู่หนึ่งเป็นโครงเรื่องย่อยยอที่แทรกเข้ามาเป็นบทตลกให้คนอ่านหรือคนดูขบขันเมื่อแสดงละคร นอกจากนี้ยังมีนัยสำคัญในเชิงเปรียบเทียบกับความรักรักของตัวละครเอกอีกด้วย

กล่าวถึงดาววงของชายเงาะม้ายสูงวัยอายุหกสิบห้าปี คิดจะมีเมียใหม่ ดาววงของชอบพอนางถึงอายุห้าสิบสี่ นางบอกดาววงของว่าเป็นม้าย ทั้งสองเข้าไปเกี่ยวพาพรอดรักกันในป่าใกล้ๆ กับที่คนึงและไม้ไผ่หลบอยู่ เด็กทั้งสองเห็นเข้าจึงชวนกันแอบดู เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องน่าขันที่จะนำไป "เล่าเรื่องราวชาวชนให้เพื่อนฟัง" ทั้งได้แกล้งปากก่อนหันเข้าใส่ ดาววงของกับนางถึงคิดว่าเทวดาหรือนางไม้แกล้งหยอกเข้าเป็นลัทธิขีพยานในความรัก แต่เมื่อถูกก่อนหันป้าใส่มากับขึ้นกลับคิดว่าเทวดาลงโทษจึงพากันวิ่งหนีไป

เหตุการณ์ตอนนี้เพิ่มความสนุกสนานและขบขันแก่ผู้อ่านด้วยบทบรรยาย ทั้งยังเป็นคู่เปรียบที่เน้นให้เห็นว่าความรักความใคร่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ เกิดขึ้นได้แม้กับคนวัยชรา มนุษย์ล้วนปรารถนาความรัก ซึ่งเป็นธรรมดาโลก

เสียงอะอะวิ่งหนีทำให้ชมพลากับลำหับตกใจวิ่งหนีแยกย้ายกันไปเช่นกัน เพราะคิดว่าพ่อมาตามจับ

เมื่อลำหับกลับมาถึงบ้าน กวีได้พรรณนาให้เห็นความสับสนวิตกกังวลขัดแย้งกันภายในจิตใจของลำหับในเรื่องปัญหาความรักได้อย่างเข้าถึง ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเห็นอกเห็นใจที่ลำหับต้องเผชิญปัญหาที่เธอไม่ได้ก่อ และมองไม่เห็นทางออก สะท้อนให้เห็นปัญหาความรักที่เกิดจากการคลุมถุงชน สะท้อนสถานภาพของลูกผู้หญิงที่เป็นเสมือนสมบัติของพ่อแม่ และความคาดหวังของสังคมที่มีต่อผู้หญิง

© เอนอิงฟังหมอนนอนอนาค

ใ้ออกเราครวครวระหะเฉพาะจร
เกิดเป็นหญิงจริงสำหรับรับอดสู
แม้มันได้กับชมพลาภิราคืน

นิกวันหวาดเสียวทรวงสะท้อนถอน
เกือบม้วยมรณแล้วมีหน้าข้ามลทิน
สุดจะกู่แก้กายให้หายกลืน
เขารู้สินว่าคู่ครองของเฮนา

ได้คู่เก่าเล่าก็ร้ายน่าอายเหลือ
ยังเอาสัดยริบซ้ำกรรมของเรา
กรรมเอ๋ยกรรมล้าทับอัปภาคย์
จะละร้างขว้างกังวลไว้หนใด

เขาถูกเนื้อจับต้องเหมือนของเขา
จะรู้เอาหน้าแฉงไว้แห่งไร
ช่างแสนยากวางจิตคิดไฉน
จึงจะได้ความสบายหายรำคาญ

แล้ววันแต่งงานของลำหับกับสนเภาก็มาถึง ผู้ใหญ่และญาติมิตรของทั้งสองฝ่าย ต่างชื่นชมยินดีมาช่วยงานกันอย่างเต็มที่ มีขบวนแห่เจ้าบ่าวมายังทับของเจ้าสาว ในขณะที่ลำหับเศร้าสร้อยเสียใจว่าชมพลาจะโคกเศร้า ลำหับอยากตายแต่ก็เป็นห่วง บิดามารดาว่าจะทนทุกข์จนต้องตายตามลูก ชมพลาสั่งให้ไม้ไผ่มาบอกว่าจะพาหนี และให้ทำที่ยอมแต่งงานไปก่อน หลังพิธีส่งตัวชมพลาวางแผนล่อสนเภาออกมาและ พาลำหับหนีไปครองคู่อยู่ด้วยกัน

สนเภาเสียใจคร่ำครวญคิดถึงเป็นห่วงใยลำหับ และคิดแค้นจนคลุ้มคลั่งถึงกับต้องทำพิธีไล่ผี สนเภาเค็นสติ ทุกคนบักใจว่าชมพลาที่หายไปพร้อมลำหับต้องเป็นผู้ลักพา ลำหับไป แม้พ่อแม่ของสนเภาจะพากันปลอบโยนให้สนเภาหาผู้หญิงคนใหม่แทนลำหับ ที่มีมลทิน แต่สนเภาบักใจรักเพียงลำหับ และคิดว่านางอาจถูกบังคับพาตัวไป จึงปรารถนา ไปช่วยโดยไม่รังเกียจนาง

๐ อนิจจาลำหับสาวศรี
อ้ายชมพลามามากังจ้งซาล
แม้เป็นเช่นนี้น่าสงสาร
จะสู้ติดตามไม่ขามใจ

บางทีมิได้ร่วมคิดอ่าน
หักหาญอุดคร่ำพาไป
จะแสนทุกข์ทรมานหม่นไหม้
เป็นไฉนจะได้เห็นแก่ตา

สนเภารวบรวมสมัครพรรคพวกตามหาลำหับกับชมพลา ระหว่างการเดินทาง สนเภาได้พบสาวงามสองคนที่มีใจรักสนเภา แต่สนเภาไม่สนใจ เพราะมันคงในความรักที่มีต่อ ลำหับ

การแทรกเรื่องราวความรักของหญิงเงาะสองคนที่หลงรักสนเภาเข้ามาในตอนนี้เป็นโครงเรื่องย่อยที่แทรกเข้ามาสร้างความซับซ้อนอีกช่วงหนึ่ง ความซับซ้อนเกิดจากการ พุดจาและการแสดงจริตมารยาหญิง ทั้งยังมุ่งเน้นให้เห็นว่าสนเภามีความรักแท้ที่มั่นคง แน่วแน่ต่อลำหับเท่านั้น แม้สนเภาจะเห็นใจในความรักที่หญิงทั้งสองมีต่อตน แต่สนเภา ก็ไม่มีหัวใจให้ใครอีกแล้ว

ชมพลาครองรักอยู่ในถ้ำกับลำหับอย่างมีความสุข กระทั่งคืนหนึ่งชมพลาฝันร้าย

เป็นกลางว่าจะต้องตาย ชมพลาโคกเศร้าเป็นห่วงลำหับ

เมื่อเสปียงหมดชมพลาจำเป็นต้องออกมาหาอาหาร ชมพลาได้พบดาววงของกำลังต่อสู้อยู่กับตาจอลงซึ่งเป็นสามีของนางถึง ชมพลาเข้าห้ามปรามและสอบถามพบว่าตาจอลงซึ่งหายจากบ้านไปนานมาก เมื่อกลับบ้านมากลับพบว่าดาววงของได้เข้ามาครอบครองทั้งเมียและบ้านจึงโกรธมาก ส่วนดาววงของที่ไปรักใคร่อยู่กับนางถึงนั้นก็เพราะเข้าใจผิดตามที่นางถึงบอกว่าเป็นมาย ทั้งๆ ที่ตาจอลงออกจากบ้านไปค้าขาย ดาววงของจึงต้องจำใจต่อสู้กับตาจอลงตามคำท้า ชมพลาเตือนสติไม่ให้ทั้งสองต่อสู้กัน เพราะ “จะรักใคร่ไปทำไมกับคนกลาง เป็นเยี่ยงอย่างสตรีที่ชั่วร้าย” ชายชราจึงได้คิดและแยกย้ายกันไป

โครงเรื่องย่อยที่แทรกเข้ามาอีกครั้งในช่วงนี้เป็นเรื่องราวต่อเนื่องกับช่วงต้นเสนอปัญหาความรักสามเส้าที่เกิดจากผู้หญิงไม่ซื่อตรงต่อสามี เพื่อเข้ามาเปรียบเทียบให้เห็นว่า ความขัดแย้งต่อสู้ชิงนางของชายชราเป็นการต่อสู้ที่ไม่มีค่าควรกระทำ เพราะสตรีคนกลางนั้นเป็นหญิงชั่วไม่ซื่อสัตย์ต่อคู่ครองของตน ช่วยเน้นให้เห็นความแตกต่างระหว่างปัญหาความรักสามเส้าของตัวละครเอก ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากต่างมีรักแท้ต่อกัน และตัวละครไม่มีทางเลือกอื่น

ขณะที่ชมพลาเที่ยวหาอาหาร ฮเนาได้พบชมพลาเข้าพอดี ทั้งสองได้เถียงและต่อสู้กัน ส่วนลำหับเฝ้าคอยชมพลาด้วยความเป็นห่วง นางเห็นชมพลาหายไปนานผิดปกติจึงออกติดตาม การต่อสู้ของสองชายดำเนินไปอย่างดุเดือด รำแก้วพี่ชายของฮเนาได้ใช้ลูกดอกอาบยาพิษเป่าใส่ชมพลาถูกตรงหน้าผาก ชมพลาถูกพิษลูกดอกยิงถลาเข้าป่าไปพบลำหับเข้าพอดี ชมพลาล้มต่าขึ้นมาเห็นลำหับจึงกล่าวอ้อลาลำหับด้วยความรักและห่วงใยก่อนที่จะขาดใจตายว่า

๐ ไ้อ้อลำหับของเรียมเอ๋ย	ทรมานเซยผู้เทียมชีวิตพี่
จะขออ้อลาเจ้าแล้วครวนี้	มิได้มีชีวิตสืบไป
ฮเนาเขาตามสังหาร	ก็พอต่อต้านเขาได้
มีผู้ลอบยิงจากในไพร	เป็นจนใจจำลับดับชีวิต
พี่ตายจากพรากเจ้าไปทั้งรัก	สุดจะหักห้ามวิโยคโคกจิต
มาตรมั่นชีวิตพี่ม้วยมิด	จงคืนคิดรักใคร่ในฮเนา
เขาคงพิศวาสไม่บาดนาง	จงเส้อมสร้างวิโยคโคกเศร้า
ให้พี่ตายวายพะวงด้วยนางเยาว์	จะหลับตาลาเจ้าบรรลี่ยลาญ

คำสั่งเสียแสดงให้เห็นความรักแท้ที่ไม่เห็นแก่ตัวของซมพลาว่า มุ่งปรารถนา
แต่ให้คนรักอยู่ดีมีความสุข แม้ตนจะตายไปแล้วก็ตาม แต่ลำหับได้ตอบซมพลาว่า

๐ ใช้ว่าซมพลาของเมียเอ๋ย	โฉนเลยมาสั่งดังนี้ได้
พ่อเดาจิตเมียผิดเป็นพันไป	ด้วยนึกว่านีสัยเป็นนารี
คงกลัวตายหมายแต่จะหาสุข	ถึงยามทุกข์เข้าสักหนอยก็ถอยหนี
อันฝูงหญิงจริงอยู่ยอมมากมี	แต่ใจของน้องนี้ไม่เหมือนกัน
พ่อตายฤจะหมายมีผิวใหม่	ให้กินใจกันเป็นนิจคิดหวาดหวั่น
ว่าเคยสองคงปองสามไม่ข้ามวัน	รสรักนั้นคงจะจางด้วยหมองใจ
รักของน้องปองแต่ให้แท้เที่ยง	ไม่หลีกเลียงเข็ดขามตามวิสัย
จะให้พ่อวายชนม์พันห่วงใย	เมื่อเกิดไหนจะได้พบประสพกัน
๐ รำพาลนางจวบมาเดะมา	จากมือซมพลาที่กำมัน
แหงสอดชอกคอคับปล้น	มอดม้วยชีวันทันใด

ฮเนาติดตามมาทันเห็นเหตุการณ์ และได้ยินถ้อยคำได้ตอบของทั้งสอง
จึงประจักษ์ในบัดนั้นเองว่าตนทำผิดอย่างมหันต์ไปเสียแล้ว เพราะ “ฟังมาแจ้งประจักษ์
เมื่อเจ้าตาย ว่าโสมฉายสมัครักซมพลา” ฮเนาครำครวญด้วยความเศร้าเสียใจอย่างสุด
ซึ่งว่า

๐ แม้นแต่เดิมเริ่มรู้ความตระหนัก	จะห้ามหักจิตไว้ให้หนักหนา
ไม่ชิงรักหักหาญดวงกานดา	เพราะความแสนเสน่หาอาลัย
ถึงจะยอมอมอมอดไม่เอิบเอื่อม	ก็ไม่เสื่อมซาคิดพิสมัย
จะฝังรักสลักรูปไว้ภายใน	น่าน้อยใจกลับมาพาเจ้าตาย
อันความผิดของพินี้เหลือล้ำ	ให้ชอกช้ำแสนวิตกกอกสลาย
ครวญพาลทางทุ่มทอดกาย	กอดศพโสมฉายเข้าโคก

จากความจริงที่ฮเนาเพิ่งค้นพบจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเบื้องหน้า ความ
ผิดหวัง ความสูญเสียที่ไม่ได้คาดคิด ความโศกเศร้าเสียใจ โดยเฉพาะความรู้สึกผิด
ได้จุมโจมเข้ามาสร้างความเจ็บปวดรวดร้าวให้ฮเนาจนเกินทานทน ทำให้ฮเนาตัดสินใจ
ปลิดชีพตนเอง

แม้นมีชีวิตรอดอยู่ทราบใด	นึกขึ้นมาเมื่อไรไม่เป็นผล
คงจะพาจรวดจิตวิกล	สุดจะทนทรมานสืบไป

ความตายอันเนื่องมาจากปัญหาความรักของหนุ่มสาวทั้งสามเป็นการกลับผัน สถานการณ์โดยสิ้นเชิง จากจุดเริ่มของความรักที่ควรจะลงเอยด้วยความสุข กลับ จบลงด้วยความตายซึ่งไม่มีใครคาดคิดว่าจะเป็นเช่นนี้ ปัญหารักสามเส้าที่จบลงด้วย ความตายจึงสร้างความสะเทือนอารมณ์อย่างสูง เป็นการปิดเรื่องแบบ “โคกนาฏกรรม” ดังเป็นที่นิยมในวรรณกรรมตะวันตก แต่เป็นวรรณคดีไทยเรื่องที่สองรองจากลิลิตพระลอ ที่ “จบตาย” การตายของชมพลา ลำหับ และฮเนาเป็นการตายที่ยิ่งใหญ่ ส่งงาม สมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แม้ว่าจะไม่เกริกเกียรติเท่าการสิ้นพระชนม์ของสามกษัตริย์ ในลิลิตพระลอ

แนวคิดสำคัญของเรื่องปรากฏชัดเจนในบทครวญของรำแก้ว ปองสอง ปองสุด ซึ่งทำหน้าที่สรุปเรื่องไปในตัวด้วย ความว่า

๐ ดูดีความรักหนักหนาหนอ
ถึงสามศพสยบเรียงเคียงกัน
แสนสงสารลำหับสาวน้อย
งามโฉมประโลมโลกเลิศวิไล
กรรมไต่บันดาลสังหารเจ้า
ไอ้ชมพลามาชมฝีมือมี
ควรฤาเราสามตามสังหาร
ตรงต่อรักหักไม่เห็นแก่ตน
อนิจจาฮเนาเจ้าเพื่อนซี้ญ
ช่างอาภัพกลับหลงจงจิตนัก
อนิจจารักกระไรใจจิตเหลือ
จงรู้ฤทธิ์รักร้ายอย่าหมายเขย

มาลวงล่อโลมพาคณาอัสถุ
ล้นทาสรักทั้งนั้นนอนใจ
บุญใดที่คอยส่งให้
ผูกจิตชายได้ตั้งควา
ให้พลอยกลืนรักเข้าไปเป็นผี
น้ำใจดีกล้าหาญทานทน
ดังตาโทะทะยานไม่ยอตน
ควรนับว่าเป็นคนข้าความรัก
ได้ขุ่นข้องลำเค็ญเพราะรักหนัก
ไม่มีส่วนสุขสักหน้อยหนึ่งเลย
ไม่แผ่เมื่อผลาญชีพเล่นเจยเจย
ศพจะเกยก่ายกลาคอนาใจ

ทั้งหมดได้ช่วยกันฝังทั้งสามศพไว้ในหลุมเดียวกัน แล้วได้กลับมาแจ้งแก่พ่อแม่ ของทั้งสาม เรื่องราวเลื่องลือไปทั้งหมู่บ้าน

ผู้ใหญ่ของหมู่บ้านเงาะช่วยไกลเกลี้ยวิเคราะห์ปัญหาอย่างเป็นทางการว่าเป็นกลางว่า เป็นเพราะผู้ใหญ่จัดให้ผิดคู่ ทั้งสามครอบครัวเห็นด้วยและเลิกแค้นเคืองกัน ยุติเรื่องราว ชีวิตรักด้วยบทครวญของแม่และพ่อ สลับกับเสียงสรรเสริญของชาวเงาะถึงความเด็ดเดี่ยว ในความรักของชมพลา ลำหับ และฮเนา เป็นการสรุปสาระสำคัญของเรื่องโดยบริบูรณ์ พวกเขาช่วยกันกราบไหว้เจ้าป่าและเตรียมย้ายไปหาที่อยู่ใหม่ เพราะเชื่อว่าการมีคนตาย

ร้ายเช่นนี้เป็นเคราะห์ร้าย

ต่อจากนั้นก็มาถึงผู้รั้งเมืองพัทลุงได้รับท้องตราพระราชสีห์ เรื่องให้หาเด็กชาวเงาะที่เฉลียวฉลาดเข้ามาถวาย ผู้รั้งจึงได้วางอุบายให้หาโนหฺราซึ่งพวกเงาะชอบดูมาแสดง คณิงเด็กชายชาวเงาะผู้กำพร้าพ่อแม่มาด้วย เมื่อคณิงหลับ คนของผู้รั้งจึงอุ้มพามาในเมือง แล้วจัดพิธีทำขวัญคณิง และหาคณะละครมาแสดงเรื่องสังข์ทองตอนเงาะถอดรูป

ทรงจับบทพระราชนิพนธ์ด้วยการแสดงความเป็นมา พระราชประสงค์ และเวลาที่ทรงใช้ในการพระราชนิพนธ์เรื่องเงาะป่า

แผนภูมิแสดงโครงเรื่องของพระราชนิพนธ์เรื่องเงาะป่า

บันทึกความเป็นมาของคณิง

(ที่มาของความสนพระทัยเรื่องเงาะป่า + ที่มาของข้อมูล)

(ข้อเท็จจริง)

เรื่องราวความรักของเงาะป่า(ชมพลา + ลำหับ + ชเนา)

(เค้าเรื่องจริง + จินตนาการ)

แทรกโครงเรื่องย่อย(ดาวางซอง + นางถึง + ตาจองลง)

แทรกโครงเรื่องย่อย(สองหญิงสาวชาวเงาะ + ชเนา)

แทรกโครงเรื่องย่อย(ดาวางซอง + นางถึง + ตาจองลง)

เรื่องราวความรักของเงาะป่า(ชมพลา + ลำหับ + ชเนา)

(เค้าเรื่องจริง + จินตนาการ)

บันทึกความเป็นมาของคณิง (การรับตัวคณิง + จุดมุ่งหมายในการพระราชนิพนธ์)

(ข้อเท็จจริง)

จะเห็นได้ว่าพระราชนิพนธ์เรื่องเงาะป่ามีโครงเรื่อง และกลวิธีการดำเนินเรื่องที่ น่าสนใจด้วยการประสานความจริงและจินตนาการเข้าด้วยกันได้อย่างเหมาะสม

การเลือกใช้ฉันทลักษณ์อย่างเหมาะสมและหลากหลาย

บทละครเรื่องเงาะป่าใช้ฉันทลักษณ์กลอนบทละครเป็นหลัก การใช้คำในแต่ละวรรคมีจำนวน ๖ - ๘ คำ ยกเว้นในวรรคแรกของการเริ่มดำเนินเรื่อง การกล่าวถึงตัวละคร หรือเริ่มต้นเหตุการณ์ แม้ใช้คำขึ้นต้นแบบบทละคร แต่คำที่ทรงใช้ขึ้นต้นก็ได้ดำเนินตามขนบเดิม เช่น ทรงใช้ “เมื่อนั้น” กับตัวละครหลายระดับมิได้ใช้เฉพาะกับตัวละครเอก หรือผู้มีศักดิ์สูงตามที่บทละครเรื่องอื่นนิยมใช้ เช่น

“เมื่อนั้น	ไม่ได้ตั้งใจเป็นหนักหนา”
“เมื่อนั้น	ชมพลาว่องไวใจกล้า”
“เมื่อนั้น	สองเงาะนั่งนั่งฟังว่า”

ตัวอย่างคำขึ้นต้นบทอื่นๆ มักใช้คำขึ้นต้นเพียง ๒ คำ มักบอกเวลา อากัปกริยา อาการหรือกล่าวตรงประเด็นสำคัญที่ต้องการ เช่น

“วันหนึ่ง	ให้คิดรำพึงถึงสหาย”
“มาถึง	ยังซึ่งฝั่งธารละหานใหญ่”
“ฟังชวน	สองเงาะสำรวจเงาะว่า”
“บุญชุก	เจ้าจงแจ้งประจักษ์น้ำใจพี่”
“เดินมา	สองปรีดาชื่นชมแจ่มใส”
“น้ำคำ	เพราะล้าจับจิตพิศวง”

กลอนบทละครทุกช่วงตอนทรงกำกับชื่อทำนองเพลงไว้ แม้ทรงกล่าวไว้ในคำนำอย่างชัดเจนว่า “หนังสือที่แต่งนี้ไม่ได้ตั้งใจสำหรับที่จะเล่นละคอน” แต่ก็ทรงพิถีพิถันในการใส่ทำนองเพลงดังทรงกล่าวไว้ด้วยว่า “เห็นว่าเรียบพอใช้ได้ จึงได้คิดจะพิมพ์ไว้ไม่ให้สูญ เพราะนึกเสียดาย และฟังร้องก็เพราะดีอยู่”

นอกจากนี้ยังทรงพระราชนิพนธ์กลอนที่มีลักษณะกลอนดอกสร้อยแทรกเป็นบทชมผีเสื้อและดอกไม้ แต่การเริ่มต้นบทดอกสร้อยใช้คำเพียงคำเดียว ไม่ใช่คำว่า “เอ๋ย” และแต่งไปจนจบเนื้อความโดยไม่จำกัดจำนวนบท เช่น

สมัยทอง

๐ ยามเช้า	อุระเราขึ้นแซมแจ่มใส
สู้บุกป่ามาชมดมดอกไม้	ข้าขอบใจมาลีที่เบิกบาน
ล้วนอารีมิให้เรามาเก้อ	เผยเผยอกลิบประทีนกลิ่นหอมหวาน
สายหยุดคอกย้อยห้อยพวงยาน	กลีบซาบช้านานาสดอกน่าน่าเชย
มะลิวัลย์พันกอพุกษาดาศ	เหมือนผ้าลาดขาวละออหอน้องเอ๋ย
รสสุคนธ์ขึ้นเป็นดงอย่าหลงเลย	กำลังเผยกลีบเกสรสลอนชู
โน่นแน่ดูยี่สารก็ไม่มีใบ	เหมือนต้นไม้ทองตั้งอยู่ทั้งคู่
แมลงล้อมตอมว่อนเสียงหวิว	ไม่มีผู้ช่วยสอยน้อยใจเลย

ทั้งได้พระราชนิพนธ์กาพย์ฉับแวกรอยู่หลายตอน เช่น ตอนถวายเครื่อง
เช่นเจ้าป่าในพิธีแต่งงาน ดังตัวอย่าง

ระบุนหรณ	
๐ อ้าองค์พระพนัสบดี	อิกองค์พระศรี
พรหมรักษฤทธิรณ	
๐ ทวยเทพสถิตพุกษมณฑล	เชิญรับกำนล
อันข้าบรรเจิดจงถวาย	
ตอนไล่ผีเมื่อฮเนาล้มป่วย เช่น	
เต๋	
๐ โอมพระพนัสบดี	เจ้าป่าพนาลี
อันมีตบะเกรียงไกร	
๐ สั่งข่ามาขับมึงไคล	ปีศาจหมูไค
ดังจะรำพรรณนา	

จะเห็นได้ว่าทรงพิถีพิถันในการเลือกใช้ฉันทลักษณ์โดยคำนึงถึงท่วงทำนอง
ของคำประพันธ์ที่เข้ากับเนื้อหาและอารมณ์ของเรื่อง การที่ทรงใช้กาพย์ฉับในการแต่ง
บทพวงสรวนุชาหรือไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะท่วงทำนองของกาพย์ฉับมีลีลางดงามน่า
เกรงขาม

นอกจากนี้ยังทรงนำฉันทลักษณ์ของเพลงพื้นบ้าน เช่น กลอนหัวเดียว เพลง
พวงมาลัย เพลงบายศรี เป็นต้น มาใช้ได้อย่างสอดคล้องกับเหตุการณ์ บรรยากาศของ
ป่าเขา และเรื่องราวของชาวป่า ช่วยเสริมเพิ่มสีสันให้อารมณ์ความรู้สึกได้เป็นอย่างดี

ดังตัวอย่างตอนคั่นและไม่ใฝ่มาเข้าเหยศเพื่อแสดงความชื่นชมยินดีในความเก่งกล้า
ของชมพลาที่ฆ่าเสือตาย กวีเลือกใช้กลอนหัวเดียว

กรรพำ	
๐ อาเหืออาเหือเสืออ้ายตะโก	กลิ้งโคโล่เพราะชมพลา
หุยฮาหุยดุยแยกเขี้ยว	ดีแต่เดียวคู่อัยกธา
ฮ่าหาฮ่าหาตาลน	หน้าแยกย่นนึ่งโยธา
จะฉินาท่าตะกาย	เล็บมิ่งหายคมฤทธา
โฮโยโยะโฮโยแยแฉ่แฉด	ใจไม่แผดเสียงให้จำ
เพื่อนเอ๋ยเพื่อนมาช่วยกู	โหให้ครุผู้แกลัวกล้า
รูปก็เก่งแรงก็หนัก	ให้กอดารักจนเป็นบ้า
ให้หัวให้หัวให้เห	ให้สมคะเนอ้ายชมพลา

ส่วนตอนจบเรื่อง พระราชนิพนธ์เป็นโคลงสี่สุภาพกระทู้ สรุปลักษณะจุดมุ่งหมาย
และแนวคิดสำคัญของเรื่องไว้อย่างชัดเจน ความว่า

จบ บทประดิษฐ์แก้ง	กล่าวกลอน
เรื่อง หลากเล่นละคอน	ก็ได้
เงาะ ก็อยเกิดในดอน	แดนพัท ลุงแธ
ป่า เป็นเรือนยากไร้	ย่อมรู้จักเป็น ฯ

**การนำเงาะป่ามาสร้างเป็นตัวละครแบบสมจริง และสมศักดิ์ศรีความเป็น
มนุษย์**

ลำหับ ชมพลา ฮเนา และตัวละครอื่นๆ ในเรื่องเงาะป่า ล้วนเป็นชาวเงาะป่า
ตรงตามชื่อเรื่องว่าบทละครเรื่องเงาะป่า เพราะกล่าวถึงเรื่องราวของชาวเงาะ ดังได้กล่าว
ไว้แล้วว่าบทละครเรื่องนี้เป็นวรรณคดีไทยเรื่องแรกและเรื่องเดียวที่กล่าวถึงเรื่องราวของชน
เผ่าเงาะ ตัวละครทุกตัวสร้างขึ้นอย่างสมจริง ทั้งรูปร่างลักษณะหน้าตา การแต่งกาย วิถี
การดำรงชีวิตที่ดำเนินไปตามวิถีชีวิตปกติของมนุษย์ ไม่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดา คาถาอาคม
อำนาจวิเศษใดใดมาอิทธิพลกำหนดหรือบันดาลให้เกิดความเป็นไปในชีวิต

ชมพลาและฮเนาต่างเป็นที่ชื่นชอบชื่นชมของพวกเงาะทั้งในด้านน้ำใจและ
ฝีมือ ทั้งสองมีรูปร่างลำสันสมชาย กล้าหาญ มีความสามารถในการต่อสู้ มีจิตใจเด็ด
เดี่ยว ซื่อตรง มั่นคงต่อความรัก

ส่วนลำหับเป็นสาวน้อยรูปร่าง น่ารักเสียงไพเราะ มีความประพฤติดี ยึดมั่น

ในจารีตประเพณีและความบริสุทธิ์ของผู้หญิง เป็นลูกที่อยู่ในโอวาทของพ่อแม่ มีรักเดียวใจเดียว เด็ดเดี่ยวมั่นคงต่อสามี มีสติปัญญาในการคิดวิเคราะห์ตัดสินใจ และกล้าหาญที่จะเลือกกระทำในสิ่งที่เห็นว่าถูกต้อง

ในเรื่องเงาะป่ามีการพรรณนาลักษณะทางกายภาพ ช่วยให้ผู้อ่านนึกเห็นลักษณะรูปร่างหน้าตาของตัวละครเอก ซึ่งมีลักษณะสมจริงแบบชาวเงาะ และมีลักษณะตามขนบนิยมในวรรณคดีไทยที่ตัวเอกจะมีบุคลิกลักษณะที่ดี เช่น

ชมพูลา

◎ มาจะกล่าวบทไป	ถึงเงาะดอลชมพูลาเป็นหนุ่มใหญ่
มีกำลังวังชาว่องไว	ขึ้นต้นไม้แก่วัวล้าเหมือนวานร
หกคะเมนเอนหงายกายห้อยโหน	โถมกระโจนรำยไม้ไม่หยุดหย่อน
ล้ำสันสมชายทั้งกายกร	เหมือนภมรมหุนคว้างกลางมรคา

ลำหับ

◎ พิศพักตร์เพียงประยงเมื่อทรงกลด	ลออหมดมมิได้มีรอยผีไผ่
เนตรคมขำคำดั่งเขตสลักใจ	แลวิไลปากนูดุดิตตา
เรือนผมกลมขมวดเสมอสมา	เส้นอ่อนคำดูอร่ามงามนักษณา
กรกายคล้ายนางกินรา	นขาฝ่าแดงดั่งแก้งัย้อม
อุระรัตครัดเคร่งตมเต่งตั้ง	ตะโพกผายพอกำลั้งไม่อ้วนผอม
ลำขาบาทาก็เรียวยพร้อม	งามละม่อมประมวลันทั้งอินทรี

สิ่งที่ตัวละครในเรื่องเงาะป่าแตกต่างไปจากวรรณคดีไทยเรื่องอื่นคือ วรรณคดีเรื่องนี้ไม่มีตัวร้าย ตัวละครทุกตัวมีความสมจริงตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ ไม่มีคนดีสมบูรณ์แบบ ไม่มีคนเลวครบสูตร ทุกตัวมีความดีและไม่ดีละละลำกันไป บางครั้งทำถูก บางครั้งทำผิด ให้เหตุผลบ้าง ใช้อารมณ์บ้าง ตัวละครรู้สึกนึกคิดตัดสินใจกระทำ และต้องรับผลจากการกระทำของตนเอง

ฮเนาเป็นตัวละครที่มีความโดดเด่นมาก ฮเนาเป็นตัวละครปฏิปักษ์เพราะอยู่ฝ่ายตรงข้ามกับพระเอก และเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความรักของพระเอกและนางเอกไม่ราบรื่น แต่ปัญหาทั้งหมดเกิดขึ้นเพราะฮเนามีความรักแท้ต่อลำหับเท่านั้น ฮเนาส่งผู้ใหญ่ไปสู้ออ ลำหับ พ่อแม่ของลำหับเห็นว่าฮเนาดีคุณสมบัตินี้ดีเทียบพร้อมจึงยกให้ ลำหับก็ไม่ปฏิเสธ เพราะขณะนั้นยังไม่ได้รักใคร ฮเนารักษาประเพณี ให้เกียรติและยกย่องลำหับทุกอย่าง

จัดการแต่งงานที่ยิ่งใหญ่สมหน้าสมตา ฮเนาคิดฝันว่าตนจะมีความสุขสมรัก ดังบทพรรณนาถึงความสง่างาม มีความสุขสดชื่นของฮเนาเมื่อแต่งงานเป็นเจ้าบ่าวและเดินทางไปเข้าพิธีแต่งงาน บทพรรณนาตอนนี้มีความยาวยิ่งกว่าการพรรณนาตัวละครอื่น และใช้เพลงหลายทำนองด้วย เช่น

รุยฉาย ๐ ผ้าห้อยปลอยกระจาย	แต่ใจชายยังรักริว
นุ่งโมรีสีแดงอุจาด	ขาวม้าเขียวคาดเข้าไว้ออกตัว
ลดพัดสะบัดต้องฟองปลิว	หญิงฤาจะไม่วืดคิดหัวฟู
นายนาค	
๐ ออกไหลผายผางาด	ฮ่องอาจไม่มีใครคู่
วาดแขนกรัดกรายชายช่าวา	ทั้งปากทั้งตาเป็นเชิงเจ้าชู้
หม่อมหม่อมด้วยกันไม่ขันสู้	ลานลิลิกลูหลบละลาน

ฮเนาที่มีความเป็นลูกผู้ชายแท้ เมื่อลำหับหายไปก็มุ่งหมายช่วยเหลือติดตามโดยไม่รังเกียจแม้ว่าลำหับจะเสียหายมีมลทินแล้ว ฮเนายังมีรักเดียวใจเดียวมันคงต่อลำหับเสมอ แม้จะมีหญิงงามมาออกรักก็ไม่ปรารถนา ฮเนาจึงหัวใจสลายเมื่อเพิ่งรู้ว่าลำหับไม่ได้รักตน แต่ความรักและความปรารถนาดีของตนกลับทำให้ลำหับต้องตาย ฮเนาจึงเป็นตัวละครที่น่าสงสารและควรแก่การเห็นอกเห็นใจที่สุด เพราะแม้ทั้งชมพลาและลำหับต้องตาย แต่ทั้งสองก็ตายไปพร้อมกับความอึดอึดเต็มต้นในความรักแท้ที่มีต่อกัน แต่ฮเนาตายไปด้วยความทรมานใจ ด้วยดวงใจที่อ้างว้างเปล่าเปลี่ยวไร้คนรัก และความรู้สึกผิด

ตัวละครของเรื่องเงาะป่าไม่ใช่ชนชั้นสูงที่เจริญด้วยอารยธรรม แต่เป็นเพียงชาวเงาะซึ่งเป็นคนป่าคนดงเผ่าหนึ่ง พวกเขาดำรงชีวิต และมีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ท่ามกลางธรรมชาติที่ปราศจากจากการปรุงแต่ง แต่เขาก็มีความนึกคิด มีหัวใจ มีอารมณ์ความรู้สึก มีอิสระในการกระทำ และมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เยี่ยงมนุษย์ผู้ได้ชื่อว่ามีอารยธรรมทั้งหลาย ดังนั้นเขาจึงมีความเป็นมนุษย์ที่สูงส่งสมความหมายของความ เป็นมนุษย์

การเสนอแนวคิดสำคัญเรื่องความรักอันเป็นสากล

ความรักเป็นความรู้สึกที่ร่วมอันเป็นสากลของมนุษยชาติ มนุษย์ไม่สามารถดำรง

ชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขถ้าไร้ความรัก มนุษย์ปรารถนาที่จะได้รับความรัก และรักผู้อื่น แต่มนุษย์ก็ไม่อาจสมหวังในความรักเสมอไป ดังนั้นความรักจึงให้ทั้งความทุกข์และความสุขแก่มนุษย์ วรรณคดีที่เสนอแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับความรักจึงสร้างความประทับใจได้ทุกยุคสมัย

บทละครเรื่องเงาะป่าได้นำเสนอให้เห็นความรักระหว่างมนุษย์หลายรูปแบบ และหลายระดับ เช่น ความรักที่บริสุทธิ์ระหว่างพ่อแม่ลูก ความรักที่ช่วยเหลือพึ่งพากัน ระหว่างญาติพี่น้อง ความรักของมิตรสหายที่ปรารถนาดีต่อกัน โดยเฉพาะความรัก ระหว่างชายหญิงที่มีทั้งระดับความรักและความใคร่ รักแท้และรักเทียม ความรักของตัวละครเอกเป็นทั้งตัวอย่างของผู้ที่ตกเป็นทาสรัก และเป็นแบบอย่างของรักแท้ที่สละได้ แม้แต่ชีวิตเพื่อความรัก เป็นความรักที่ปรารถนาจะเห็นคนที่รักมีความสุข แตกต่างจากรักเทียมที่โลเลไม่ซื่อสัตย์ ดังคู่ของชายหญิงเงาะสูงวัยที่แทรกเข้ามาเปรียบเทียบ ดังนั้น ผู้ที่มีความรักจึงต้องรู้จักรักอย่างมีสติ อย่าตกเป็นทาสของความรัก

การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอุปการะคนชั่งกัสะท้อนให้เห็นความรักความเมตตาที่มนุษย์มีต่อกัน แม้จะต่างเชื้อชาติและชนชั้น

การให้ข้อคิดเกี่ยวกับชีวิตที่นำไปใช้ได้จริง

ความน่าสนใจอีกประการหนึ่งของบทละครเรื่องเงาะป่า คือการสอดแทรกข้อคิดที่มีคุณค่าเกี่ยวกับชีวิต และนำมาใช้ได้จริง อาทิ การให้ข้อคิดคำสอนในการครองเรือนผ่านการสอนป่าวสาวในพิธีแต่งงาน ซึ่งสอนด้วยการเปรียบเทียบกับพฤติกรรมของสัตว์ได้อย่างให้ภาพและเป็นขั้นตอน ทำให้เกิดความเข้าใจซาบซึ้ง เช่น

๑ ลูกรัก	จงดูเยี่ยงพยัคฆ์โคร่งใหญ่
ถึงร้ายกาจอาจหาญปานใด	ก็มีได้ทำร้ายแก่ลูกเมีย
๑ บุญเหลือ	จงดูเยี่ยงแม่เสืออย่าอ่อนแอ
รักตัวผู้ดูลูกเฝ้ากกเลีย	มีศัตรูสู้เสียชีวิตแทน
๑ สองเจ้า	จงจำคำผู้เฒ่าให้มันแน่น
ผัวอย่าดูเมียอย่าถือถือเคียดแค้น	รักกันมันแน่นพยัคฆมา

คำสอนนี้สอนผู้ชายซึ่งถือว่าเป็นผู้นำหรือเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองครอบครัวก่อน แล้วจึงสอนผู้หญิง ต่อมาจึงสอนพร้อมๆ กัน คำที่ใช้เรียกขานแสดงความอ่อนโยนและความรักจากหัวใจของพ่อแม่ ได้แก่ ลูกรัก บุญเหลือ สองเจ้า คำสอนที่นำมากล่าว

อ้างอิงเปรียบเทียบกับธรรมชาติของเสือซึ่งเป็นเจ้าป่า เป็นสัตว์ผู้ยิ่งใหญ่มีพลังกำลังมาก แต่มันก็ไม่ทำร้ายลูกเมียของมัน ดังนั้นคนก็ควรทำได้เช่นเดียวกับเสือ หรือทำได้ดีกว่าเสือ

นอกจากนี้ยังให้ข้อคิดเกี่ยวกับธรรมเนียมจับคู่แต่งงานแบบคลุมถุงชน สะท้อนให้เห็นปัญหาของสังคมไทยในอดีตที่ผู้ใหญ่จะเป็นผู้เลือกคู่ให้โดยไม่ไต่ถามความสมัครใจของลูกก่อน ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดปัญหาดังที่เกิดกับลำหับและยเนนา นอกจากนี้ยังเตือนสติให้ละความอาฆาตพยาบาท และรู้จักให้อภัย ดังปรากฏในตอนที่พ่อแม่รู้ว่าลูกตาย เช่น

ครั้นผู้ใหญ่จัดให้ได้มิดคู่	จึงลู่ลู่ลู่ไปไพร่สัดนศ
ถึงมิดร้ายก็ได้ตายวายชีวิต	ใช้โทษทัณฑ์ถึงที่สุดยุติลง
ฝ่ายยเนนาเล่าก็ตายเพราะหมายมิด	คลั่งคลุ้มคิดรักใคร่จนไหลหลง
พวกเรายังอย่าคิดจองจิตจง	เร่งเปลี่ยนปลงอาฆาตให้ขาดพันธุ์

ข้อคิดที่เด่นอีกประการหนึ่ง กล่าวถึงความเป็นอนิจจังของชีวิต เพราะชีวิตไม่เที่ยงแท้แน่นอน เช่น ลูกอาจตายก่อนพ่อแม่ ซึ่งจะนำความโศกเศร้าสูญเสียอย่างยิ่ง เนื่องจากไม่อาจย้อนชีวิตกลับคืนมาใหม่ได้ ดังบทกลอนตอนหนึ่งซึ่งพ่อแม่ของลำหับ ชมพลา และยเนนา คร่ำครวญและเปรียบเทียบได้อย่างสะท้อนอารมณ์ว่า

- ๑ ใหลูกเราสามราเลี้ยงมายาก
ยามจะพรากเหมือนฟ้าแลบแปลบเดียวหาย
- ๒ นำสงสารสามแม่ล้วนแก่กาย
เลี้ยงลูกคล้ายฝูงนกที่กกฟอง
- ๓ ถนอมมากมิได้พรากไปไหน
มาเหมือนไขกระทบแยกแตกเป็นสอง
- ๔ สงสารลำน้าตาอาบน่านอง
เหมือนรางรองธารามาแต่ธาร

กวีพรรณนาถึงการที่พ่อแม่เลี้ยงลูกมาด้วยความลำบากยากเย็นกว่าที่ลูกจะเติบโต แต่การตายของลูกช่างรวดเร็วดังสายฟ้าแลบเพียงแวบเดียวก็หายไป ทำให้รู้สึกถึงความใจหายและความรู้สึกแปลบปลานในอกของแม่ที่ต้องสูญเสียลูก กวีเปรียบแม่คล้ายกับแม่ที่กกฟองไขอย่างทนถนอม ฟองไขนั้นบอบบางมาก การดูแลรักษาฟองฟัก

นั้นย่อมทำอย่างยากลำบาก ต้องอดทนรอคอยด้วยความหวังว่าจะถึงวันที่ลูกออกจากไข่ และมีความเจริญต่อไป แต่ความหวังทั้งหลายต้องพังทลายลงสิ้น เมื่อนั้นกระตักตัวเองแล้วแตกออก ทำให้สิ้นหวังทั้งมวล เหมือนมาตายก่อนเกิดเสียแล้ว ทรงใช้ภาพพจน์แบบอุปมาเปรียบเทียบน้ำตาของแม่ที่รินหลังลงมาตามร่องแก้มอย่างไม่ขาดสาย ดังสายน้ำที่ไหลจากลำธารมาตามราง

บทพรรณนาข้างต้นให้ความรู้สึกสะเทือนใจและให้ข้อคิดแก่ทุกคน โดยเฉพาะผู้เป็นลูก ให้รู้ว่าชีวิตเป็นสิ่งที่มีค่า กว่าจะเกิดและโตมาได้นั้นยากลำบากเพียงใด ควรถนอมรักษาชีวิตไว้ให้สมกับความรักของบุพการี เพื่อไม่ให้ท่านเสียใจ และเพื่อได้ตอบแทนพระคุณของท่าน

การประสานขนบนิยมนในวรรณคดีไทยกับการสร้างสรรค์ใหม่

การศึกษาเรื่องเงาะป่าทำให้เห็นว่า มีหลายตอนที่ได้รับอิทธิพลจากบทละครในเรื่องอิเหนา และการดำเนินตามขนบนิยมนในวรรณคดีไทย ซึ่งนำมาใช้ได้อย่างถูกต้อง จังหวะ สอดคล้อง และเหมาะสมกับเรื่อง เช่น การใช้ไม้ไผ่ของชายของลำหับเป็นสื่อรัก เหมือนที่อิเหนาใช้สีเขียวเป็นสื่อรักถึงบุษบา การฝากดอกไม้และเล็บเสื้อเป็นการบอกโดยนัยเรื่องความรักของชมพูลาที่มีต่อลำหับ เหมือนอิเหนาใช้นาขาลิขิตอักษรบทกวีปิดอกปะหนันส่งถึงบุษบา ตอนชมพูลาเตรียมถ้ำที่จะลักพาลำหับไปซ่อน เหมือนที่อิเหนาเตรียมถ้ำและลักพาบุษบาไป และในตอนที่ยศนาครวญถึงลำหับขณะเดินทางติดตามหานาง คล้ายกับอิเหนาครวญถึงจินตะหรา มาหารัศมี และสะการะวาตี นอกจากนี้ยังเป็นการดำเนินตามขนบของวรรณคดีนิราศที่นิยมพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครเชื่อมโยงเข้ากับธรรมชาติที่พบเห็น สะท้อนความผูกพันของคนไทยกับธรรมชาติแวดล้อม ดังตัวอย่าง ตอนพรรณนามีเสื้อและดอกไม้ของลำหับ ลำหับกล่าวถ้อยคำกับมีเสื้อราวกับมีเสื้อเป็นมนุษย์

๑ มาลี

มีเสื้อร้อนร้อนอยู่คู่วิวไล

กินอะไรเกิดที่ไหนมีเสื้อเอ๋ย

น้องจะได้ไปเกิดไปกินตาม

ดอกดั่งสีบานเย็นเห็นหรือไม่

งามกระไรหนอมีเสื้อช่างเหลืองาม

อย่าปิดเลยตอบต่อที่ข้อถาม

ให้อร่ามเหมือนมีเสื้อเหลือสวยเอ๋ย

ลักษณะเด่นของการใช้ภาษา

การใช้ภาษาในเงาะป่ามีลักษณะเด่นด้วยการนำภาษาก้อยหรือภาษาเงาะมาใช้ในการแต่งร่วมกับภาษาไทยได้อย่างกลมกลืน ช่วยเพิ่มความสมจริงให้กับเนื้อหา ทั้งได้ทรงอธิบายความหมายของถ้อยคำภาษาก้อยไว้ด้วย นอกจากนี้ยังทรงมีความละเอียดละไมในการเลือกสรรถ้อยคำมาใช้ให้เหมาะสมด้วยความหมายและน้ำเสียง มีการเล่นคำ เล่นสัมผัส สงดงามด้วยลีลาจังหวะ สอดคล้องกับรูปแบบฉันทลักษณ์ ทั้งยังตีเน้นด้วยกระบวนการพจนานาที่ง่ายและงาม ทั้งทรงใช้โวหารความเปรียบและการเลือกสรรคำมาใช้ได้อย่างเห็นภาพ เช่น

ตอนสนาเดินทางกลับมาหมู่บ้านเพื่อส่งข่าวเรื่องทีลำหับหายไป ขณะเดินทางมาในป่า มีกระบวนการพจนานา ถ้ายทอดความรู้สึกของสนาสัมพันธ์ไปกับธรรมชาติ ใช้คำเรียกชื่อนกเป็นภาษาก้อย ทั้งยังสะท้อนการดำเนินตามขนบนิเวศในวรรณคดีไทย

๑) เดินพลางทางฆ่าเลืองแลเหลือว	สันโดษเดี่ยวด้าวดินถวิลหา
ไ้ว่าลำหับเจ้าพี่อา	อนิจจาจะเป็นประการใด
นกคอกดักขังฝูงกระพือร่อน	เหมือนเมื่อแหดวงสมรจะมาให้
นกตอเตี้ยลคมคู่อยู่ปลายไม้	เหมือนเมื่อได้นั่งเรียงเคียงคู่กัน
นกสน็อกชอกซอนเที่ยวหาเหยื่อ	เหมือนเมื่อกินเลี้ยงแล้วทำขวัญ
นกต้องตางประสานเสียงจำเรียงพัน	เหมือนที่ปลอบสาวสวรรค์ชวนดำเนิน
นกกาทุกเสียงดูไม่เพราะหู	เหมือนศัตรูเข้ามาขวางให้ค้างเขิน
นกกาหลังเจียวกระแตเมื่อแม่เมิน	เหมือนใครจกสมรเหินไปห่างไกล
นกปูเลาจับเจ้าญะหูเดียว	เหมือนอยู่เดียวทุกซทหนนใหม่
ดูพลางทางรันทตถอนฤทัย	หยุดยืนรมไม้แล้วโคก

บทกลอนตอนนี้มีการเล่นสัมผัสในทั้งสัมผัสสระและอักษรแทบทุกวรรค เช่น "สันโดเดี่ยวด้าวดินถวิลหา" คำว่า "โด เดี่ยว ด้าว ดิน" สัมผัสอักษร "ด" และ "ดิน" สัมผัสกับ "ถวิล" นอกจากนี้จะมีความคล้องจองของเสียงคำ คำแต่ละคำยังมีความหมายที่สื่อสารถึงความรู้สึกของตัวละครอย่างชัดเจน เช่น "สันโดเดี่ยว" บอกถึงการอยู่ตัวคนเดียว ซึ่งมีความอ้างว้างว่าเหวภายในจิตใจ ซึ่งแฝงความร่ำร้อนของความปรารถนาว่าเมื่อไรเธอจะได้กลับมาอยู่เคียงข้าง ตอนนี่เธออยู่แห่งหนใด ดังที่กล่าวว่ "ด้าวดินถวิลหา"

ทรงเล่นคำว่า “เหมือน” โดยใช้ลักษณะออกกับปฏิกิริยาอาการของนกชนิดต่างๆ ซึ่งเรียกเป็นภาษาก็อย เชื่อมโยงสัมพันธ์กับความหลังที่ประทับใจและอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร เช่น นกกาหลังที่เจี้ยวลูกกระแตไปเป็นอาหารเมื่อแม่ของลูกกระแตเผลอ ก็เหมือนกับชนาที่ถูกรักคนอื่นมาลักพาตัวล้าหนีไปได้ เป็นการเปรียบเทียบแบบอุปมาที่ให้ภาพและให้อารมณ์ความรู้สึกเป็นอย่างยิ่ง เพราะลูกที่ถูกพรากไปจากอกแม่โดยที่แม่ไม่ทันป้องกัน แม่ย่อมรู้สึกประหนึ่งใครควักเอาดวงใจไปจากร่าง ย่อมโศกเศร้าห่วงหาอาวรณ์ถึง การใช้คำว่า “ฉก” ให้ความรู้สึกถึงการช่วงชิง และรู้สึกถึงการพลัดพรากจากของรักที่ยากจะได้กลับคืน

บทสรุป

จะเห็นได้ว่าด้วยความน่าสนใจในด้านต่างๆ ของบทละครเรื่องเงาะป่า ทำให้พระราชนิพนธ์เรื่องนี้ทรงคุณค่า ได้รับความนิยม และตราตรึงใจผู้อ่านได้ตลอดมา สะท้อนให้ผู้อ่านประจักษ์ชัดในพระปรีชาสามารถด้านความเป็นกวีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปิยมหาราชของปวงชนชาวไทย ที่องค์การเพื่อการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (องค์การยูเนสโก) ประกาศยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญและมีผลงานดีเด่นของโลกสาขาศึกษา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา การพัฒนาสังคมและสื่อสาร และได้เผยแพร่พระเกียรติคุณไปทั่วโลกในวโรกาสคล้ายวันพระบรมราชสมภพครบ ๑๕๐ พรรษา ในพุทธศักราช ๒๕๕๖ นี้

บรรณานุกรม

- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. เงาะป่า. พระนคร: ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๒.
 นพมาศ ศิริภายะ (เรียบเรียง). ประพันธ์ศิลป์ของอริสโตเติล The Poetics of Aristotle. ภาควิชาศิลปการละคร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย., ๒๕๒๕.